

Mieczysław Łobocki

Typy egotyczne w ujęciu charakterologii F. Künkla

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 18, 193-208

1963

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z Katedry Pedagogiki Wydziału Humanistycznego UMCS
Kierownik: prof. dr Konstanty Lech

Mieczysław ŁOBOCKI

Typy egotyczne w ujęciu charakterologii F. Künkla¹

Эготические типы в аспекте характерологии Ф. Кюнкла

Types égotiques selon la caractéologie de F. Künkel

Każda typologia nosi w sobie niebezpieczeństwo dużych uproszczeń. Tendencji tej nie uniknęła również typologia F. Künkla. Niemniej jednak warto zapoznać się z nią, zwłaszcza ze względu na jej przydatność w ogólnej orientacji w sprawie niektórych motywów zachowania jednostki, na które typologia ta zwraca szczególną uwagę.

Podstawą wyodrębnienia typów w ramach typologii F. Künkla jest tzw. *egotyzm* (*Ichhaftigkeit*) czyli nastawienie człowieka wobec rzeczywistości, które wynika nie z obiektywnej oceny tej rzeczywistości, a jedynie z poczucia rzekomego jego zagrożenia ze strony osób, rzeczy i zjawisk, z którymi styka się on na codzień. Nastawieniem przeciwnym egotyzmowi jest *rzeczowość* (*Sachlichkeit*) czyli sposób ustosunkowania się do ludzi, rzeczy i przeróżnych okoliczności życia bez jakichkolwiek uprzedzeń i subiektywnej oceny. Zarówno egotyzm jak i rzeczowość stanowią istotę charakterologii F. Künkla.²

Podstawowym kryterium wyróżnienia typów egotycznych są z jednej strony takie właściwości jak *aktywność* i *pasyność*, a z drugiej tzw. „*miękkosć*” i „*twardość*”. Cechy te są uwarunkowane wzajemnym współdziałaniem dwóch zasadniczych czynników: wyposażenia fizycznego i psychicznego dziecka oraz oddziaływania środowiska³, wy-

¹ Fritz Künkel, uczeń A. Adlera, urodził się w roku 1889 w Stolzenbergu (Niemcy). W roku 1939 zamieszkał w Los Angeles (USA). *Lexikon der Pädagogik*, t. III, Freiburg 1954, s. 103.

² F. Künkel: *Jugendcharakterkunde. Theorie und Praxis des Erwachsenwerdens*, Schwerin 1930, s. 9.

³ F. Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, Leipzig 1942, s. 37 i n.

rażającego się najczęściej w stosowaniu nieodpowiednich środków wychowawczych bądź to zbyt łagodnych, bądź też zbyt surowych. Siła oddziaływania tych środków zależna jest od ogólnej odporności zarówno fizycznej jak i psychicznej danej jednostki. Tak więc dla jednego z rodzeństwa te same środki wychowawcze mogą okazać się zbyt łagodne, dla innego zaś zbyt surowe.

O ile pedagogiczne oddziaływanie daje się we znaki wychowankom jako zbyt surowe, wówczas powstają warunki dogodne dla wykształcania się typu „ceзара” i typu „ślimaka”. Wspólną cechą tych typów jest tzw. twardość czyli surowość, nieugiętość itp. Różnice między nimi uwytłaczają się w aktywności cezara i pasywności ślimaka. Jeżeli natomiast wychowanie cechuje zbyt duża pobłażliwość, wówczas zaistniałe warunki sprzyjają rozwojowi typu „gwiazdora”, odznaczającego się czynną postawą wobec rzeczywistości, i typu „pieszczoszka”, wykazującego bierną postawę w życiu. Cechą wspólną gwiazdora i pieszczoszka jest wspomniana już miękkość czyli delikatność, zniecierpliwienie itp. W ten sposób można mówić o dwóch parach typów aktywnych i pasywnych. Ogółem zatem istnieją cztery typy egotyczne.

Opis tych typów podany zostanie w kolejności zgodnej z podziałem na typy aktywne i pasywne.

Do aktywnych typów egotycznych należą *cezar* i *gwiazdor*. Nazwa „ceзара” nie ma nic wspólnego z G. J. Cezarem. Dotyczy to raczej jego następców, którzy przez dwa tysiące lat szczylic się tą nazwą.⁵

Typ *ceзара* powstaje nie tylko jako wynik zbyt rygorystycznych metod wychowawczych, ale także w wyniku braku dostatecznej opieki nad dzieckiem ze strony czynnika wychowującego. Wskutek tak błędnego wychowawczego podejścia, polegającego z jednej strony na zbyt wysokich wymaganiach stawianych dziecku, a z drugiej — na pozbawianiu go wszelkiej opieki wychowawczej lub zaniedbywaniu jej wskutek choroby, nieudolności albo częstej nieobecności wychowawcy, rodzi się w dziecku przeświadczenie, że dorośli nie są jego przyjaciółmi.⁶ Treść tego przeświadczenia jest mniej więcej następująca: „inni nie pomagają mi, przeszkadzają tylko, dlatego muszę sobie sam pomóc”. Jeśli zasada taka zdaje egzamin w życiu, to wówczas zdobywa dziecko nowe doświadczenie, które wyrazić można następująco: „O ile zabieram się do czegoś, to sam jestem w stanie pomóc sobie; odnoszę sukces bez pomocy innych, niepowodzenie zaś spotyka mnie, gdy im ufam”⁷. Powyższy zasób doświadczeń przeradza się niebawem w skostniałą formę reagowania, w któ-

⁴ *Ibid.*, ss. 38 i n.

⁵ *Ibid.*, s. 40.

⁶ F. K ü n k e l: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, Leipzig 1942, s. 56.

⁷ K ü n k e l: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 42 i n.

rej znajdują swój wyraz podstawowe tressaty⁸ cezara. Brzmienie ich w schematycznym ujęciu jest następujące:

1. muszę sobie sam pomóc (wszyscy bowiem są moimi wrogami);
2. potrafię sobie sam pomóc (jestem bowiem silniejszy od innych).⁹

Tressaty te stanowią psychologiczne podłoże różnych właściwości charakteru cezara. Wiążą się one nierozdzielnie z jego aspołeczną postawą wobec ludzi. Traktuje on wszystkich tylko jako środek realizacji własnych egotycznych celów. W związku z tym zmierza do ujarzmienia osób, z którymi styka się. Czyni to w drodze przebiegłej dyplomacji, tj. tak, aby nie dać po sobie poznać swych istotnych zamiarów, lub też na drodze jawnych, agresywnych wystąpień, nie przebiegających w środkach.¹⁰ Celem jego jest pozostać jak najdłużej podmiotem, nie dając się zepchnąć do roli przedmiotu¹¹. Celowi temu podporządkowuje większość swych czynów, które nie stanowią nigdy walki w imię czegoś, lecz zawsze są wyrazem występowania przeciwko czemuś. Ogólną cechą postępowania cezara jest wrogość i fanatyzm. Przeto nic dziwnego, że jedyną jego radością jest radość z cudzego nieszczęścia, zaś jedynym nieszczęściem jest utrata poczucia wyższości i siły.¹² Poczucia tego broni wszelkimi dostępnymi mu sposobami.

Najwyższym marzeniem cezara jest oddziaływanie na innych przez zmuszenie ich do uległości. Dlatego najlepiej czuje się on w roli wodza. Na podstawie tego, co już powiedziano o nim, można wnosić, że cesarz na stanowisku takim jest z reguły czynnikiem destruktywnym. Tak istotnie bywa. Nie wyklucza to jednak wyrobienia się cezara w działalności władczej tak, aby służyła ona dobru ogółu. Wówczas zatracą oblicze cezara lub też bywa nim w znacznie mniejszym stopniu niż dotychczas. Im bardziej rozwój jego charakteru postępuje w kierunku zapewnienia tylko własnego dobra, tym wyraźniej mamy do czynienia z pogłębianiem się egotyzmu i tym większe zachodzi wtedy niebezpieczeństwo szkodliwości społecznej władzy, jaką piastuje. Cesarz posługuje się często zesztyniałą dyscypliną i skostniałym autorytetem, stosuje surowe kary i groźby wobec poddanych. Szczytowym nadużyciem przez niego władzy jest terror. Taki sposób „rządzenia” nie potrafi oprzeć się próbie czasu. Działa podobnie jak bakterie ropy w żywym organizmie: rozsądza daną grupę od wewnątrz. Dzieje się tak na skutek egotycznej obawy u wszystkich członków grupy, nie wykluczając ich przywódcy. Powstaje w ten

⁸ Przez tressaty rozumie Künkkel podświadome zasady charakteru, Künkkel: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 35 i n.

⁹ Künkkel: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 56.

¹⁰ *Ibid.* s. 56.

¹¹ Według Künkla każdy człowiek jest równocześnie subjektem i obiektem. Najogólniej oznacza to, że jest on w stanie przeciwstawić się napotykanym przeszkodom z jednej strony, z drugiej zaś podlega ich działaniu.

¹² Künkkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 43.

sposób ogólna nieufność, kłamstwo dominuje nad prawdą, szerzy się zdrada i tchórzostwo, co w rezultacie prowadzi do ogólnej paniki.¹³ Cezar więc w ostatecznym swym porachunku z grupą kończy klęską.

Nie ustaje on jednak w dalszym ciągu w usiłowaniach swych nad zagwarantowaniem sobie poczucia znaczenia. Zaczyna żyć wprawdzie z daleka od grupy, w której poniósł porażkę, ale nie rezygnuje ze swych dawnych egotycznych celów. To, czego nie zdołał dokonać w obrębie większej grupy społecznej, będzie obecnie starał się przeprowadzić w kręgu swej rodziny lub najbliższych swych przyjaciół. Wyższość swą będzie starał się okazać przez podporządkowanie sobie wszystkich drogą wydawanych rozkazów i stosowanych kar. W ten sposób znajduje okazję zemścić się za to, że stoi obecnie na uboczu.¹⁴

U podstaw aspołecznego zachowania się cezara tkwi jego nieufność wobec innych i chęć narzucania swej woli. W bliźnich widzi swoich wrogów, na których polegać nie może.¹⁵ Pragnąc się jednak posłużyć nimi, stosuje wobec nich często przemoc. Nierzadko czyni to w sposób przebiegły, mianowicie przeprowadza swoje egotyczne plany życia pod pozorem dobra ogólnego. Chodzi mu przede wszystkim o możliwość okazywania swej władzy. Dzięki temu odczuwa własną wyższość i niezależność. Toteż wszelkie postanowienia podejmuje na własną odpowiedzialność nie tylko formalnie, ale także co do ich treści. I w tym również znajduje swój wyraz jego nieufność do wszystkich ludzi bez wyjątku. Tylko on — jak sądzi — uprawniony jest do wydawania rozkazów. Fakt ten uważa za rzecz nader ważną, nawet gdy rozkaz jego okaże się szkodliwy i błędny.¹⁶ Stąd cesarz uchodzi za człowieka butnego, pewnego siebie i zmierzającego do tego, aby się go bano.¹⁷

Na wspomnianych właściwościach charakteru cezara, a w szczególności na jego nieufnej i aspołecznej postawie bazuje szereg innych bardzo różnorodnych cech. Do ogólnych znamion cezara Künkel zalicza: opór, upór, skłonność do rozkazywania, niechęć do podporządkowania się, negatywizm, manię niszczenia, upodobanie w zadawaniu bólu, radość z cudzej krzywdy, nieczułość, apatię, brak wyrozumiałości i bezwzględność¹⁸. Wszystkie te objawy mają wspólną płaszczyznę. Jest nią wspomniane dążenie do znaczenia i obawa przed utratą poczucia wyższości. Im większą cesarz żywi obawę przed ewentualnym poniżeniem, tym usilniej walczy o prymat znaczenia. Im zaś większe stawia wymagania, tym mniejsze posiada szanse, gdy idzie o poszanowanie go przez ogół. Budzi to w nim

¹³ F. Künkel: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, Leipzig 1933, s. 153.

¹⁴ *Ibid.* s. 118.

¹⁵ *Ibid.*, s. 152.

¹⁶ *Ibid.*, s. 119

¹⁷ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 40.

¹⁸ F. Künkel: *Charakter, Leiden und Heilung*, Leipzig 1934, s. 2.

niepokój, który znów łatwo naraża go na ośmieszenie.¹⁹ W ten sposób cesarz wikła się w błędny kole, z którego wyjście istnieje tylko poprzez kryzys wewnętrzny.²⁰

Drugi typ to „g w i a z d o r” lub „g w i a z d a”. Nie jest to w żadnym razie osobistość o wyjątkowym znaczeniu. Odpowiednikiem jej jest primadonna w tej postaci, w jakiej bywa ukazywana zazwyczaj w humorystycznych czasopismach, lub też gwiazda filmowa w karykaturze.

Taki typ, podobnie jak każdy z typów egotycznych, powstaje na tle błędów wychowawczych. Gwiazdor w przeciwieństwie do cesarza wychowywał się w warunkach zbyt łagodnych. Ustępliwość górowała tu nad rzeczowością wymagań. Naczelną zasadą wychowania było pobłażanie i rozpieszczanie, co w konsekwencjach swych musiało wpłynąć na ukształtowanie się jednostki o właściwościach egotycznych. Dziecko rozpieszczone odczuwa boleśnie każdą próbę pozbawienia go pieczy, jakich doznawało przedtem. Reakcją jego jest samoobrona, wyrażająca się w tressatach o następującym brzmieniu:

1. pragnienia moje muszą być spełnione (jestem bowiem tak niezwykłym człowiekiem);

2. nie potrzebuję nic czynić (jestem bowiem tak niezwykłym człowiekiem).²¹

Zarówno pierwszy jak drugi tressat suponuje głębokie przeświadczenie gwiazdora o jego niezwykłości. Przeświadczenie to rodzi z kolei pretensje, aby inni spełniali wszystkie jego pragnienia i zachcianki. Gwiazdor żyje w przekonaniu, że inni mają obowiązek pomóc mu ze względu na jego szczególną wartość i niezwykłość. Stąd wysuwa on szereg nieuzasadnionych żądań pod adresem otoczenia, jest pretensjonalny i świadomy swojej wyższości.²² Gwiazdor należy do osób, które nie rozumieją jak można ich nie kochać.²³ Nie jest on w stanie rozumieć swych błędów i braków. Poczucie własnej wyższości przesłania mu rzeczywisty obraz własnego charakteru. Obiektywne spojrzenie na życie oznacza dla niego prawdziwą klęskę, ponieważ pozwala dostrzec granice jego osobistej wartości. Gwiazdor czuje się najlepiej, gdy jest przekonany, że zasługuje pod każdym względem na podziw, usłużność i uznanie ze strony otoczenia.

Zadowolenie z życia zatem zawdzięcza gwiazdor de facto swym wielbicielom, o których ubiega się różnymi sposobami. W celu pozyskania ich sobie obejmuje posady takie, które kosztem nieznacznego wysiłku

¹⁹ K ü n k e l: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 43.

²⁰ Przez kryzys wewnętrzny rozumie Künkkel określone przeżycia jednostki, prowadzące konsekwentnie do przeobrażeń jej egotycznego nastawienia na nastawienie bardziej rzeczowe.

²¹ K ü n k e l: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 50.

²² K ü n k e l: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 40 i n.

²³ K ü n k e l: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 52.

zapewniają mu ogólne znaczenie i podziw. Najchętniej pracuje gwiazdor u boku cieszącej się popularnością osobistości. W ten sposób zwraca na siebie łatwo uwagę szerokiej publiczności i często poklask zaadresowany do swego przełożonego uważa za wyraz uznania dla siebie samego.²⁴

Wielbiciele czynią zadość najwyższym jego ambicjom i dążeniom. Potrafi się im za to odwdziżyć. Udziela im „łask”, jak król swym poddanym. Dzięki temu cieszy się on większym niż dotąd powodzeniem. Tym sposobem gwiazdor zdobywa uznanie dla siebie przez długie lata, a nawet dziesiątki lat. Jest ulubieńcem rodziców i nauczycieli, czasem również rodzeństwa.²⁵

Taki stan rzeczy potrzebny jest gwiazdorowi dla wyrównania swego poczucia niższości.

Gwiazdorowi trudno jest dzielić się własną popularnością z kimś drugim. Nie znosi osoby pełniącej funkcję równorzędną z jego własną. Powstaje w nim obawa przed ewentualnym pozostaniem w tyle za swym rzekomym konkurentem. Sytuacja jest wprost beznadziejna, jeśli konkurentem tym okaże się osoba reprezentująca również typ gwiazdora. I wtedy trudności uniknąć można tylko przez przydzielenie poszczególnym gwiazdorom różnych funkcji, podobnie jak ma to miejsce w zespołach teatralnych, orkiestralnych, towarzystwach naukowych itp.²⁶

W swym szczególnym zachowaniu się gwiazdor robi wrażenie człowieka wolnego, postępującego zgodnie z własną wolą. Dla niego nie ulega to najmniejszej wątpliwości. Czuje się niezależnym i wolnym od wszelkiego przymusu tak zewnętrznego jak i wewnętrznego. W rzeczywistości jednak, jak każdy zresztą egotyk, jest skrepowany w swym działaniu tressatami, domagającymi się od niego takiego sposobu postępowania, aby budzić uznanie u innych i być przedmiotem uwielbienia ze strony otoczenia. Wskutek tego postępuje on tak, jak chcą tego inni, pozostaje wobec otoczenia w stosunku zależności, bywa bowiem niewolnikiem cudzej oceny.²⁷

Gwiazdorowi są obce wszelkie tendencje do opanowania władzy. Lubi stać raczej na uboczu. Pełnienie władzy bowiem wymaga wydawania samodzielnych decyzji i stawiania kroków pociągających za sobą niebezpieczeństwo ryzyka. Gwiazdor obawia się brania na siebie jakiegokolwiek odpowiedzialności. Przeto bywa często zadowolony, jeśli ktoś z otoczenia zasugeruje mu słuszną myśl w ważnej dla niego sprawie²⁸. Woli więc brać niż dawać.²⁹

W chwilach krytycznych wykorzystuje gwiazdor do maksimum

²⁴ Künkel: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, s. 148.

²⁵ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 41.

²⁶ Künkel: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, s. 148 i n.

²⁷ *Ibid.*, s. 48.

²⁸ *Ibid.*, s. 119.

²⁹ *Ibid.*, s. 151.

wszelkie środki, jakimi dysponuje. Stara się być uprzejmy.³⁰ Jeśli jednak wystąpi u niego poczucie niższości bez możliwości wyrównania go, ogarnia go głęboka depresja, bywa zgryźliwy, zrozpaczony i nawiedza go nieopanowany lęk.³¹ Nie waha się również przed próbą wyrównania poczucia małowartościowości na drodze aspołecznego zachowania się. Nie zdobędzie bowiem spokoju — jak pisze Künkel — dopóki nie zazna „kardzidla i laurów”.³²

Jeśli gwiazdor ponosi porażkę w określonej grupie ludzi, to bywa gotów osiągnąć „wieniec laurowy” w jakiejkolwiek innej grupie. Wówczas okazuje się niebezpieczny dla swej pierwotnej grupy; może w jej obrębie stać się szpiclem lub zdrajcą. O ile nie stać go na zdradę z powodu braku dostatecznej odwagi, to starać się będzie o wyróżnienie siebie na jakiejkolwiek innej drodze, chociażby np. za pomocą zbierania znaczków itp.³³

Do charakterystycznych symptomów gwiazdora zalicza Künkel: próżność, chęć podobań się, żądę sławy, karierowiczostwo, komedianctwo, udawanie, przechwalanie się, kradzież, oszczerstwo, pochlebstwo, wrażliwość, drażliwość i stawianie wygórowanych wymagań.³⁴ Powyższe cechy nie dotyczą wszystkich gwiazdorów w stopniu jednakowym. Niektóre z nich — np. próżność, chęć podobań się — wchodzi w strukturę charakteru każdego z nich. Inne jak kradzież, oszczerstwo są symptomami niektórych tylko gwiazdorów, jedne dominują nad drugimi, inne zaś pozostają w cieniu pierwszych lub też nie ujawniają się zupełnie.

Przedstawione wyżej typy aktywne obok ściśle swoistych cech posiadają cechy podobne. Należy do nich m. in. uporczywe dążenie do znaczenia. Dążenie to jest tak silne, że najczęściej przesłania ono kryjące się za nim poczucie małej wartości.

W wyniku swych dążeń do znaczenia cesarz i gwiazdor — jak twierdzi Künkel — zdobywają pieniądze i zaszczyty.³⁵ Mogą doczekać się kariery w dziedzinie społecznej, kulturalnej i gospodarczej, o ile wykazują dostateczną cierpliwość i opanowanie.³⁶ Będąc zaangażowani w ramach tzw. wolnych zawodów usiłują bezwarunkowo prześcignąć swych kolegów, których traktują także jako swych groźnych konkurentów³⁷,

Inną wspólną cechą typów aktywnych — to obawa przed zbliżającą się śmiercią.³⁸

³⁰ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 40.

³¹ Künkel: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, s. 149.

³² Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 40.

³³ Künkel: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, s. 117.

³⁴ Künkel: *Charakter, Leiden und Heilung*, s. 2.

³⁵ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 99.

³⁶ *Ibid.*, s. 98.

³⁷ *Ibid.*, s. 97.

³⁸ *Ibid.*, s. 100.

O ile spotyka ich niepowodzenie, to w swym poczuciu rozżalenia nie wahają się przed wywarciem zemsty. Ofiarą jej pada najczęściej osoba niewinna, ponieważ egotyk nie szuka w zemście sprawiedliwości, a tylko wyrównania poczucia niższości, którego boi się bardziej niż śmierci.³⁹ Pomaga mu w tym tressat o następującym brzmieniu: „jeśli musi ktoś cierpieć, to nie ja, a ktoś inny”.⁴⁰

Przeciwieństwem typów aktywnych — jak już wspomniano — są typy pasywne. Künkel zalicza do nich *pieszczoszka* i *ślimaka*.

Pierwszy z nich w dosłownej terminologii Künkla zwie się „świerzczem” (*Heimchen*). Pieszczoszek bowiem odznacza się powolnością reagowania i jednostajnym trybem postępowania podobnie jak świerszcz, który nie ośmiela się wyjść w świat, kryjąc się przy palenisku.⁴¹

Charakterologiczna sylwetka pieszczoszka kształtuje się na tle zbyt daleko idących ustępstw wobec dziecka ze strony dorosłych. Pobłażliwość i rozpieszczanie stanowi tu generalną metodę wychowania. W ten sposób pozbawia się dziecka umiejętności pokonywania nawet nieznacznych przeszkód życiowych. Wychowawcy traktują powierzone im dzieci tak, jakby stanowiły one nieodłączną część ich jestestwa. Wobec tego nawiązuje się ścisła więź pomiędzy dzieckiem i dorosłym. Więź ta jest oparta najczęściej na zasadzie tzw. pozornej wspólnoty⁴², gdyż w przypadkach takich rzeczywista wspólnota ulega rychłemu rozbiciu wskutek niemożliwości zadośćuczynienia wszystkim zachciankom dziecka. Dziecko odczuwa swą całkowitą zależność od wychowawcy, traktuje go jako osobę, mającą nad nim wyraźną przewagę i widzi w nim swego „opiekuna” (*Beziehungsperson*), choć z drugiej strony uważa go za swego przeciwnika.

W przypadku takim zachodzi dziwna sytuacja. Dziecko korzysta z pomocy tego, którego uważa za swego osobistego wroga. Wychowawca jest wrogiem i opiekunem zarazem. Owa dwoistość oceny dorosłego przez dziecko wypływa z jego określonej postawy wobec swego przełożonego, wyrażającej się w następujących słowach: „Potrzebujesz mnie, dlatego musisz także dbać o mnie. Podobam się tobie, dlatego musisz być serdecznym dla mnie. Jestem częścią twego jestestwa, zajmuję miejsce w twoim sercu, dlatego musisz się troszczyć, aby zaoszczędzić mi wszelkich przykrości i przysłużyć się mej pomyślności”.⁴³ Postawa taka jest wyrazem zachowania się przysłowiowego „mamisynka”, który przywią-

³⁹ *Ibid.*, ss. 98 i n.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 97.

⁴¹ Künkel: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 52.

⁴² Künkel przeciwstawia pozorną wspólnotę tzw. wspólnocie pierwotnej, w której matkę i dziecko łączy jedność celów. Rozbicie pierwotnej wspólnoty następuje najczęściej już we wczesnym dzieciństwie na skutek egolizmu matki, Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 90.

⁴³ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 102.

zanie swoje i miłość do matki wykorzystuje w imię własnych i nieświadomych celów. Uczucia okazywane wobec matki są tylko rodzajem wewnętrznej polityki dziecka. Nie przedstawiają prawdziwej miłości, są tylko ukrytą formą dążeń do podporządkowania sobie matki. Za pomocą swej „miłości” dziecko pragnie zademonstrować, jak serdeczne i przychylnie jest ono dla swego „opiekuna”. Czyni to w tym celu, aby przywiązać go jeszcze bardziej do siebie i w ten sposób bardziej uwrażliwić na swoje potrzeby. Perfidność takiej polityki nie wiąże się oczywiście ze świadomym działaniem dziecka.⁴⁴ Wynika ono z podświadomej sfery życia, znajdując swe uwarunkowanie w kolejnych tressatach:

1. nie mogę znieść żadnego niedostatku, dlatego pragnienia moje muszą być spełniane (jestem tak delikatnym i słabym);

2. sam niczego nie mogę zrobić, dlatego inni powinni troszczyć się o mnie (jestem tak delikatnym i słabym).⁴⁵

Tresaty te stanowią ogólną osnovę zachowania się pieszczoška. Zarówno pierwszy jak i drugi z nich zdradza poczucie bezradności wobec własnych poczynań, wynikających z braku wiary w siebie i nieufności w stosunku do otaczającej rzeczywistości. Wyraża się w tym niezadowolone pieszczoška z terażniejszości. Toteż pieszczošek marzy o przyszłości i chętnie wraca myślami do przeszłości. Chłopcy i dziewczęta reprezentujący ten typ egotyków, chętnie przytulają się do matki, przeżywając ponownie tajemnicę szczęścia zupełnie małych dzieci. Nawet już w wieku pełnej dojrzałości, o ile nadal trwają w swym egotyzmie, korzystać będą z wszelkich nadarzających się okazji, umożliwiających im doznawanie jeszcze raz rozkoszy przeszłości.⁴⁶

Ucieczka w przeszłość lub w przyszłość ma uchronić ich przed terażniejszością, która — według ich mniemania — jest tylko pasmem cierpień. Cierpienie to jest tak wielkie, że paraliżuje wszelką ich aktywność. Dlatego oczekują oni pomocy od innych i zaoszczędzenia im dalszych cierpień. Z drugiej zaś strony cierpienie stanowi dla nich środek, którym usiłują zjednać sobie otoczenie, wzbudzając w stosunku do siebie wyrazy współczucia. Chęć zjednania sobie otoczenia tą drogą jest typowym dążeniem pieszczoška. Dążenie to realizuje pieszczošek przez uzewnętrznienie swego cierpienia. Pieszczošek rzeczywiście cierpi, przy czym gwiazdor pełni zazwyczaj rolę osoby współczującej.⁴⁷

Sposoby postępowania pieszczoška, obliczone na pozyskanie sobie otoczenia poprzez wzbudzanie uczuć litości, często zawodzą. Matka na zachowanie się dziecka sygnalizującego swe cierpienie reaguje tylko do czasu. Z chwilą, gdy odkryje istotne podświadome zamiary swego

⁴⁴ *Ibid.*, s. 103.

⁴⁵ K ü n k e l: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 52.

⁴⁶ K ü n k e l: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, s. 143.

⁴⁷ K ü n k e l: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 41.

dziecka, przestanie troszczyć się o nie w tym stopniu, co dawniej. Na skutek tego dziecko doznaje jeszcze większych przykrości niż poprzednio. Powoduje to lęk przed życiem w ogóle.⁴⁸

Lęk jest wyrazem poczucia niższości. Egotyk przeżywa go zawsze boleśnie i dlatego różnymi sposobami stara się uniknąć go. Np. „chroni się — pisze Künkel — w cieniu fałszywie rozumianej religii lub zaboronu”.⁴⁹ O ile zajmuje stanowisko przywódcy rozstrzyga różne ważne kwestie drogą błędnie interpretowanych marzeń sennych, posługując się wyrocznią lub odwołuje się do astrologii. Postępuje tak, aby nie brać odpowiedzialności za to, co czyni. Ujawnia się w tym także jego tchórzostwo.⁵⁰ Nic więc dziwnego, że pieszczoszek jako przywódca nie zdaje egzaminu. Pieszczoszek także jako członek grupy nie przedstawia większej wartości. Przyzwyczajenia jego pozbawione dynamizmu i elastycznej wymowy utrudniają dostosowanie się do całości. Jeśli np. ktoś przywykł do dziewięciogodzinnego snu, to wszelką zmianę pod tym względem traktuje jako zagrożenie własnego „ja”, nawet gdy wymaga tego konkretna sytuacja życiowa. Grupa, w skład której wchodzi pieszczoszek, może przetrwać próbę czasu tylko wtedy, gdy spełnione zostaną ich wewnętrzne nakazy. Pieszczoszek będzie za wszelką cenę unikał odpowiedzialności w obrębie grupy.⁵¹ Zgodnie ze swymi tressatami pieszczoszek tworzy pozorną wspólnotę z przywódcą grupy na miejsce wspólnoty, jaka kiedyś istniała między nim a matką. Rozczarowany w dawnej swej wspólnotcie, widzi w swoim przywódcy jedyny ratunek przed zagrożającym powtórny zerwaniem. Przywódca w jego oczach uchodzi za „białego olbrzyma”. Biada jednak temu, który nie spełnia pokładanych w nim nadziei. Przywódca taki staje się wtedy „czarnym olbrzymem” czyli okrutnym zdrajcą i strasznym wrogiem. Pieszczoszkowi trudno inaczej wyobrazić sobie swego przywódcę. Pieszczoszek nie bierze pod uwagę faktu, że i przywódca jest człowiekiem o względnych wartościach i że — jakkolwiek przewyższa poziom przeciętności — jednak w ogólnych swych możliwościach jest ograniczony.

Charakteryzując najogólniejszy typ pieszczoszka, Künkel wylicza następujące jego właściwości: ubolewanie, nieśmiałość, zniewieściałość, wrażliwość na ból, brak humoru, ubóstwo pomysłów, bezradność, niezadność i stała zależność od innych.⁵²

Czwartym typem egotycznym, należącym do pary typów pasywnych jest ślimak. Künkel na określenie tego typu przyjmuje nazwę *Tölpel*. Nazwa ta w języku polskim odpowiada według słownika Kaliny nastę-

⁴⁸ *Ibid.*, s. 103 i n.

⁴⁹ Künkel: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, s. 118.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 147.

⁵¹ *Ibid.*, s. 143.

⁵² Künkel: *Charakter, Leiden und Heilung*, s. 2 i n.

pującym pojęciom: bałwan, gamoń, gamajda, niezdara. A. Kulczycki⁵³ użył nazwy *głup t a s*. Ze względu na wybitnie pejoratywne znaczenie tych pojęć przyjmuję za N. Han-Ilgiewicz⁵⁴ nazwę ślimaka jako najbardziej odpowiadającą podstawowym właściwościom omawianego typu.

Wskutek rygoru, jaki stosowano wobec niego, ślimak dochodzi do wniosku, że może być zdany tylko na siebie. Dorosłych uważa za swych zdeklarowanych wrogów. Z czasem przekonuje się o własnej bezradności bądź to na skutek przeszkód stawianych mu przez dorosłych, bądź też wskutek własnej fizycznej nieporadności lub braku odpowiednich uzdolnień. Z niepowodzeń swych wyciąga taki wniosek: „nie jestem w stanie sam sobie dopomóc”. Sytuacja ślimaka nie jest więc do pozazdroszczenia. Życie jego byłoby nieprzerwanym pasmem niepowodzeń i rozczarowań, gdyby nie znalazł dla siebie wyjścia z tego rodzaju położenia. Wyjście takie widzi ślimak w akcie rezygnacji nie tylko z urzeczywistnienia swych pragnień, lecz również za wszystkich pragnień w ogóle.⁵⁵ Dlatego nie pozostaje mu nic innego jak przybrać obojętną postawę wobec życia, postawę wykluczającą wszelki własny rozwój i wszelkie własne zaangażowanie się w rozwoju społeczności, do której należy. Ślimak żyje w poczuciu całkowitego osamotnienia. Obojętność jego wobec świata jest tak wielka, że nie ujawnia on pozornie ani przejawów rzeczywistości ani egotyzmu, ani dobrej czy złej woli ani też żadnych ambicjonalnych dążeń.⁵⁶

Są to jednak tylko pozory. Kto zna się choć trochę na charakterologii — pisze Künkel — ten przekona się niebawem, że wzór przewodni takiego dziecka można wyrazić w następującym zdaniu: „jestem kimś, z kim nikt sobie nie może dać rady”. W obojętności więc ślimaka można łatwo wykryć ambicję i butność w stopniu wyższym niż u kogokolwiek. Zobojętnienie to niejednokrotnie w dalszym swym następstwie może uzyskać postać, wyrażającą się w następujących słowach: „poza moją osobą nic nie istnieje na świecie”.⁵⁷ Dlatego dzieci takie cechuje duża nieczułość na bodźce zewnętrzne i rezygnacja z wszelkich pragnień.⁵⁸ Na kary fizyczne reagują tak, jakby nie odczuwały ich skutków. Można je nawet wysmiewać, a one czuć się będą zwycięzcami. W zachowaniu swym pozostaną nieustępliwe: „nic nie uzyskasz ode mnie, nawet gdy

⁵³ A. Kulczycki: *Charakterologia F. Künkla (Kształtowanie się charakteru wychowanka)*, Lwów 1937, s. 28; A. Kulczycki: *Typy egocentryczne (Charakterologia F. Künkla w świetle krytyki)*, Lwów 1938, s. 5.

⁵⁴ N. Han-Ilgiewicz: *Nieznośni chłopcy. Typy plastyczności psychicznej w diagnostyce szkolnej*, Warszawa 1960, s. 173.

⁵⁵ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 43.

⁵⁶ Künkel: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 58.

⁵⁷ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 44.

⁵⁸ Künkel: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 58.

mnie zabijesz” — brzmi ich tressat.⁵⁹ Uporanie się z nimi nastęcza duże trudności. Wychowawca od początku skazany jest na klęskę.

Rezygnacja ślimaka z urzeczywistnienia swych pragnień i wyrzeczenia się pragnień w ogóle odnosi się do wszystkich wartości wyższych, nie dotyczy zaś używania przyjemności, związanych z jedzeniem, pićm, spaniem i wylegiwaniem się na słońcu.⁶⁰ Toteż wielu ślimaków uchodzi za smakoszków; można wśród nich znaleźć kuchmistrzów z prawdziwego zdarzenia.⁶¹

Ze względu na ich zobojętnienie, skrytość i rzekomą tępotę umysłu nie są oni zdolni do wykonywania prac bardziej skomplikowanych, np. posługiwania się maszynami i skomplikowaną aparaturą. Obsługa aparatów i maszyn wymaga dużej zręczności i szybkości orientacji uwarunkowanej określonym zainteresowaniem. Ślimak nie posiada takich zainteresowań i dlatego niesłusznie bywa posądzony o kompletną niezadradność. Często przypisuje się mu także niedorozwój umysłowy.⁶²

Ogólną swą postawę zawdzięcza ślimak prowadzonej przez siebie wewnętrznej polityce, będącej w zgodzie z następującymi tressatami:

1. otrzymuję tylko to, o co się sam postaram (ponieważ inni są moimi wrogami);

2. muszę zrezygnować z wielu rzeczy, skoro mało jestem w stanie zrobić dla siebie (ponieważ inni silniejsi są ode mnie).⁶³

Tak prowadzona przez ślimaka polityka rozgrywa się po większej części na płaszczyźnie przeżyć podświadomych, tak samo jak ma to miejsce u cezara, gwiazdora i pieszczoszka. Podświadomy przeważnie charakter zachowania się egotyków jest wspólną domeną wszystkich typów egotycznych. Na tle nieświadomej polityki ujawniają się wszystkie wspomniane wyżej właściwości charakterologiczne.

Właściwości te sprowadza Künkel do trzech podstawowych znamion ślimaka. Przede wszystkim ślimak uznaje siebie za jedyne go nosiciela wartości. Każdy jego cel bowiem uwzględnia tylko i wyłącznie korzyści osobiste. Drugą jego właściwością jest niemal kompletny brak zdolności przetrwania (*Fähigkeit zum Durchhalten*) w sensie takim, że ze wszystkiego chętnie i szybko rezygnuje. Na trzecią podstawową właściwość ślimaka składa się jego nieubłagana pretensja do egotycznych rozkoszy, z których najbardziej ceni wygodę i dobre jedzenie.⁶⁴

Na podstawie powyższej charakterystyki ślimaka łatwo domyśleć się, że współżycie z osobą należącą do tego typu sprawia znaczne trudności. Przede wszystkim w mniejszych grupach — jak w rodzinie, klasie szkol-

⁵⁹ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 44.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 44.

⁶¹ Künkel: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, s. 138.

⁶² *Ibid.*, s. 138.

⁶³ Künkel: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 52.

⁶⁴ Künkel: *Charakter, Einzelmensch und Gruppe*, s. 137 i n.

nej, ekspedycji naukowej itp. — ślimak przedstawia element destruktywny i hamujący wyraźnie wszelkie działanie podjęte przez dany zespół ludzi. W grupach natomiast, w których przywódca prowadzi politykę wyzysku, przedstawiciele typu ślimaka są dogodnym narzędziem w jego rękę. Niektórzy wodzowie ubiegają się o nich, pragnąc zasilić szeregi swych poddanych.⁶⁵

W najogólniejszym zarysie do właściwości ślimaka należą następujące cechy: zaprzeczanie wszystkiemu, niezaradność, brak szerszych zainteresowań, nieczułość, bezmyślność, ospałość, brak inicjatywy, obojętność i celowość działania.⁶⁶

Przedstawione wyżej typy pasywne, podobnie jak typy aktywne, mają pewne cechy wspólne. Przede wszystkim wykazują bierność w sobie ogólnego zachowania się. Cecha ta jest wypadkową ich tressatów.

Zarówno pieszczoszek jak ślimak stawiają sobie na ogół małe wymagania.

Inną wspólną ich cechą jest uporczywe unikanie poczucia małowartościowości w przeciwieństwie do typów aktywnych, dążących wyraźnie do znaczenia. Potrzeba do znaczenia u przedstawicieli typów pasywnych daje znać o sobie tylko w formie zamaskowanej i pośredniej.⁶⁷

Najogólniej typologię Künkla można przedstawić drogą wyszczególnienia określonych tressatów, z których każdy jest wykładnikiem innego typu egotycznego, uwzględniając przy tym cztery wspomniane już właściwości stanowiące podstawowe kryterium rozróżnienia typów egotycznych. Takiego przeglądu swej typologii dokonuje Künkel za pomocą poniższej tabeli.⁶⁸

Tab. 1. Typy egotyczne F. Künkla ze względu na ich aktywność, pasywność, „miękość” i „twardość” wraz z wyszczególnieniem podstawowych tressatów każdego z wymienionych typów

	Miękkie	Twarde
Aktywne	Gwiazdor „Podziwiającie mnie!”	Cezar „Obawiajcie się mnie!”
Pasywne	Pieszczoszek „Współczujcie mi!”	Ślimak „Zostawcie mnie w spokoju!”

Typy egotyczne, jakkolwiek mieszczą się w zamkniętym systemie

⁶⁵ *Ibid.*, s. 138.

⁶⁶ Künkel: *Charakter, Leiden und Erziehung*, s. 3.

⁶⁷ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 112.

⁶⁸ *Ibid.*, s. 40.

typologicznym (co jest rzeczą nieuniknioną w przypadku każdej typologii) — to jednak, gdy chodzi o ich konkretne odpowiedniki w ludziach, nie przedstawiają stałych i niezmiennych cech. Künkel usilnie podkreśla fakt zmienności każdego typu egotycznego. Istnieje realna możliwość przekształcania się jednego typu w drugi. Dzieje się tak szczególnie na skutek tego, że niektórym właściwościom charakteru towarzyszą właściwości przeciwstawne im w postaci ukrytej i — jak wydaje się — zdeformowanej.⁶⁹

W związku z tym trudno mówić o tzw. czystych typach egotycznych u konkretnych osób. Każdy z nich odpowiada tylko w przybliżeniu konkretnej różnorodności w sposobach zachowania się ludzi. Künkel twierdzi wręcz, że typy te przedstawiają raczej karykaturę niż rzeczywiste cechy charakteru poszczególnych jednostek.⁷⁰

Typologia F. Künkla zasługuje na uwagę szczególnie ze względu na swą oryginalność i pomysłowość oraz z tej racji, że wnika w podświadomą sferę przeżyć, często lekceważonych przez wielu wychowawców. Uświadomienie sobie zależności zewnętrznych objawów zachowania się z wewnętrznymi procesami świadomości — pozwala na lepsze rozumienie dzieci i młodzieży, a także dorosłych. Nie wszystko „złe”, co czyni jednostka, jest w istocie czymś złym, ani też nie wszystko, co wydaje się czymś „dobrym” jest właśnie takie. Typologia Künkla zwraca uwagę, że jakość czynów oceniana być może nie tyle na podstawie zewnętrznych objawów, ile na podstawie celu, jaki jednostka wiąże z realizacją określonego czynu.

Znajomość typów egotycznych nie tylko ułatwia lepsze poznanie innych, ale przede wszystkim pozwala poznać własny charakter, co nie pozostaje bez znaczenia w celowym pokierowaniu procesem samowychowania.

Obok powyższych zalet typologii F. Künkla nie sposób pominąć pewnych jej braków. Przede wszystkim Künkel nie udowadnia dostatecznie swej tezy o czterech podstawowych tressatach, przysługujących każdemu z wymienionych typów. Trudno przyjąć tylko na wiarę, że chęć władzy, potrzeba uznania, współczucia i pozostawania sam na sam stanowią jedyne w swym rodzaju naczelnymotywy typów egotycznych.

Ujemną cechą tej typologii jest także i to, że uwzględnia ona w zasadzie tylko cechy pejoratywne. Usprawiedliwieniem tego jest jej zakres, odnoszący się tylko do typów egotycznych. Niemniej jednak można odnieść wrażenie, że symptomy właściwości egotycznych wykluczają możliwość wystąpienia cech, związanych z rzeczowością. Z punktu widzenia całokształtu charakterologii F. Künkla trudności takie nie istnieją. Według niego — każdy z ludzi odznacza się zarówno egotyzmem jak

⁶⁹ Künkel: *Charakter, Wachstum und Erziehung*, s. 41 i n.

⁷⁰ Künkel: *Einführung in die Charakterkunde*, s. 40.

i rzeczowością. Nie ma jego zdaniem — osób, które stanęłyby na granicy absolutnej dojrzałości. Wszelka dojrzałość nosi znamię względności. Przeto pragnąc szerzej zająć się zagadnieniem typów egotycznych, należałoby to uczynić w kontekście całego dorobku charakterologii F. Künkla.

Ponadto odnośnie typologii F. Künkla nasuwa się inna wątpliwość, mianowicie czy można polegać w ogólnej ocenie ludzi tylko na wyczuciu opartym na własnych doświadczeniach życiowych. W obecnym stanie wiedzy o typach egotycznych nie ma innej możliwości. Künkel nie podał sprecyzowanej metody stawiania diagnozy w sprawie przynależności do określonych typów egotycznych. Zagadnienie to czeka na opracowanie.

РЕЗЮМЕ

Статья обсуждает типологию Ф. Кюнкла, основой которой является так называемый эготизм (*Ichhaftigkeit*), то есть такая установка человека в отношении к действительности, которая вытекает не из объективной оценки этой действительности, а лишь из ощущения кажущейся ему опасности со стороны лиц, вещей и явлений, с которыми он встречается ежедневно. Установкой противоположной эготизму является отношение к людям, вещам и всевозможным условиям жизни без каких-либо предубеждений и субъективной оценки (*Sachlichkeit*).

В пределах своей типологии Ф. Кюнкель перечисляет четыре эгогических типа, в том числе два активных типа: „звезды” (*Star*) и „цезаря” (*Cesar*) и два пассивных типа: „баловня” (*Heimchen*) и „улитку” (*Tölpel*).

Типы „цезаря” и „улитки” возникают преимущественно в результате слишком ригористических воспитательных методов; типы „звезды” и „баловня” — в условиях слишком мягких и снисходительных со стороны воспитывающего фактора. Каждый из перечисленных типов характеризуется так называемыми „трессатами” (*Tressate*), то есть внутренними приказами характера. Итак, „трессат” звезды звучит: „Восхищайтесь мною”, цезаря: „Остерегайтесь меня”, баловня: „Сочувствуйте мне” и улитки: „Оставьте меня в покое”. В связи с этим, звезда живет в убеждении, что обязанностью других является помогать ему из-за его мнимой ценности и необычности. Он выдвигает ряд необоснованных требований по адресу среды, будучи претенциозным и полным сознания своего превосходства. Цезарь мечтает прежде всего о том, чтобы воздействовать на других посредством принуждения их к подчинению. Поэтому он чувствует себя в роли „вождя”. Баловень делает все, чтобы снискать расположение среды, поэтому старается вызывать чувство жалости. Это свидетельствует о полном отсутствии веры в самого себя и недоверии к окружающей его дей-

ствительности. Улитку же характеризует безразличие, скрытность и полный отказ от осуществления своих желаний, особенно желаний, относящихся к высшим идеалам.

Типология Ф. Кюнкла достойна внимания из-за своей оригинальности и находчивости, а прежде всего потому, что вникает в подсознательную сферу переживаний, часто пренебрегаемых многими воспитателями.

R É S U M É

L'auteur traite le problème de la typologie de F. Künkel, qui a pour base l'égotisme (*Ichhaftigkeit*) c-à-d. l'attitude de l'homme envers la réalité, ne résultant pas de son évaluation objective, mais uniquement du sentiment d'être menacé de la part des personnes, des choses et des phénomènes qu'il rencontre toujours. La disposition contraire à l'égotisme, dite objectivité (*Sachlichkeit*), c'est l'attitude prise envers les hommes, les objets et les diverses situations de la vie sans aucun préjugé et sans aucune opinion subjective.

Dans le cadre de sa typologie F. Künkel énumère quatre types égotiques, dont deux sont actifs (celui de „vedette” — *Star* et celui de „césar” — *Cesar*) et deux passifs (celui de „douillet” — *Heimchen* et celui de „limaçon” — *Tölpel*).

Les types de césar et de limaçon se forment surtout en résultat des méthodes éducatives trop rigoureuses; ceux de vedette et de douillet dans les conditions trop bénignes et indulgentes de la part du facteur éducatif.

Chacun des types mentionnés se caractérise par les ordres intérieurs du caractère, appelés en allemand *Tressate*. Celui du type de vedette est: „Admirez-moi!”, de césar: „Redoutez-moi!”, de douillet: „Ayez compassion de moi!”, celui de limaçon: „Laissez-moi tranquille!”. En résultat, le type de vedette a la conviction que tout le monde a le devoir de l'aider vu sa prétendue valeur et sa rareté; il a des exigences mal fondées à l'adresse des autres, il est prétentieux et sûr de sa supériorité. Le type de césar rêve avant tout à pouvoir exercer son influence sur les autres en les faisant obéir; c'est pourquoi il se sent le mieux dans le rôle du „chef”. Le type de douillet fait tout son possible pour gagner les autres en éveillant la pitié; cela exprime son manque de foi en soi et sa méfiance envers la réalité dans laquelle il vit. L'attitude du type de limaçon se caractérise par l'indifférence, la sournoiserie et la résignation générale de la réalisation de ses désirs, surtout ceux qui concernent les valeurs supérieures.

La typologie de F. Künkel mérite une attention à cause de son originalité et son ingéniosité. Elle le mérite pourtant principalement grâce à ceci qu'elle s'intéresse à la sphère subconsciente des impressions vécues souvent négligée par plusieurs éducateurs.